

MARIJA BUDROVIĆ-VUJEVIĆ

UDK 807 : 371.3

UPOTREBA GERUNDA I GERUNDIVA

didaktička tema (u osnovnoj i srednjoj školi)

Apstrakt. U traženju što jednostavnijeg didaktičkog pristupa složenoj građi glagolskih imena (gerunda i gerundiva) pisac članka pokušava zornom metodom pomoću tabela, dijagrama i simbola približiti i olakšati usvajanje teške gramatičke građe. U svom izlaganju oslanja se na iskustvo stečeno u radu s udžbenicima *Elementa Latina* i *Lingua Latina* (Gortan-Gorski-Pauš, Zagreb, ŠK).

Znamo iz vlastitog iskustva — dok smo još bili u realnim ili klasičnim gimnazijama — da su gerund i gerundiv bili ono gramatičko gradivo o koje se spotala većina učenika, pa i oni najbolji. Tako je bilo nekada, a vjerojatno će se slične situacije ponavljati. Razlozi su dobro poznati. Usvajanje glagolskih imena istovremeno je i morfološka i sintaktička gramatička građa. Za tumačenje i shvaćanje tih oblika postavljaju se vrlo ozbiljni zadaci: Učenici moraju maksimalno aktivirati sve svoje misaone sposobnosti, koncentrirati se i povezati sve ranije stečeno znanje o glagolima. Latinski se jezik i razlikuje od mnogih drugih upravo upotrebom svojih glagolskih imena.

Učenik se ne smije pustiti u „šumi” glagolskih oblika tako da se izgubi, nego ga treba osposobiti da se u njoj snalazi i može izići iz nje!

Dobri i loši učenički odgovori poticali su me na to da se malo više pozabavim ovim gradivom. Moje se iskustvo oslanja na višegodišnji rad na dvojezičnoj srednjoj školi — nekadašnjoj gimnaziji — na hrvatskom ili srpskom i na mađarskom nastavnom jeziku (dvije godine učenja sa dva sata tjedno) prema udžbeniku *Elementa Latina** i na nešto manje rada u osnovnoj školi prema udžbeniku *Lingua Latina**.

Izlaganje ovog gradiva nije nikako visoka znanost, nego naprosto pokušaj raščlambe gramatičkog gradiva uz pomoć tabela, dijagrama, potcrtavanja riječi ili dijelova riječi na primjerima izdvojenih dijelova rečenice.

U tehničkim znanostima važno je najosnovnije elemente tla, prostora, građevine ili nekog mehanizma prikazati i

GERUNDIVUM (glagolski pridjev)
(*participium necessitatis*)

	glagolski	pridjev
PAS.		I — II d.
<div style="border: 1px solid black; display: inline-block; padding: 2px;">prez. osn.</div>	— <i>nd</i> —	— <i>us</i> , — <i>a</i> , — <i>um</i>
OBJ.	— <i>end</i> —	sg. N. → Abl.
aev.		pl. N. → Abl.

lauda—nd — us, a, um

leg—end — us, 3

mori—end — us, 3

UPOTREBA I PRIJEVOD

- A** ATRIBUTNA (rijetko) imenica + pridjev
- liber legendus* = knjiga koju treba čitati
discipulus laudandus = učenik koga treba hvaliti
homo moriendus = čovjek koji mora umrijeti
.. docendus adhuc, *.. amicus* = prijatelj koga još treba podučiti (Hor., Ep. I, 17,3)
- B** PREDIKATNA pridjev + esse
- liber est legendus* = knjigu treba čitati

CONIUGATIO PERIPHRASTICA PASSIVA
(pasivna opisna konjugacija)

gerundiv	+	esse
----------	---	------

laudandus, 3 *sum, es, est* . . . . (prez.)

eram . . . *erat* . . . (imperf.)

laudandi, ae, a sumus . . . .

S.	AD	P.
----	----	----

DATIVUS AUCTORIS = dativ radnog lica

Pas. reč. *Liber mihi legendus est* =

Akt. reč. (Ja) moram čitati knjigu

DATIV	P.
-------	----

Mihi legendum est = Moram (ja) čitati

P.

Legendum est = Treba čitati

PRJEVOD S NEGACIJOM:

NE SMIJE SE
----

tehničkim crtežom pomoć raznih vrsta crta, simbola, shema. Isto se tako može izlaganje gramatike uz govor i pismo proširiti „crtežom” i olakšati usvajanje apstraktnih pojmova latinske gramatike. U izlaganju gramatike ne možemo se služiti niti slikom niti dijafilmom kao zornim materijalom. Potrebno je nekim „crtežom” grafički izraziti, prikazati i približiti glagolska imena. „Crtačko” (= grafičko) izražavanje plastičnije je od samog pisanja jer se ono, uz govor i pismo, neposredno odvija pred očima učenika poput filma. Učenik se tavana sata, pa sam izlaganje raščlanila u tri dijela:

Za obradu ovog gradiva predviđaju se tri do četiri nastavna sata, pa sam izlaganja raščlanila u tri dijela:

1. *sat*: Gerundiv — tvorba, upotreba i prijevod.

Perifrastična konjugacija pasivna s novim „modelom” pasivne rečenice.

2. *sat*: Gerund — tvorba, upotreba i prijevod.

3. *sat*: Zamjena gerunda gerundivom, uz dijagram.

Uz „prikaz ploče” svakog pojedinog sata nalazi se deskripcija redoslijeda izlaganja.

Prvi sat: Gerundiv — tvorba

Dok se piše latinski naslov *gerundivum* i objašnjava da je naziv nastao analogijom prema nazivu *participium* od starijeg naziva *modus gerundi* = način vršenja radnje**, u zagradi se dodaje da je gerundiv glagolski pridjev.

- (1) Priprema se tabela u koju se unose podaci pridjevske i glagolske „naravi” gerundiva.
- (2) Iscrpljuju se prvo svi podaci pridjevske „naravi”: I—II dekl. *-us, -a, -um* sa svim padežima jednine i množine.
- (3) a zatim svim podacima glagolske „naravi”: pasivni oblik, tvorba od prezentske osnove dodavanjem formanta *-nd** (*-end-*) u obliku infiksa s elementima sintaktičke upotrebe objekta ili priloga.
- (4) Kad su svi podaci uneseni u tabelu, slika se dovršava najjednostavnijim primjerima: *laudandus, a, um; legendus, 3*; ili *moriendus, 3*, ali još uvijek bez prijevoda.
- (5) Kada se infiks *-nd-* (*-end-*) poput „uporišne” točke stavi u krug i istakne, učenik se dovodi do mjesta iz kojega će izvući novo značenje glagolskog oblika, nužnost ili potrebu.
- (6) Nakon svega dovršava se pisanje naslova dopunom: *participium necessitatis* = participij nužnosti.

Gerundiv — upotreba i prijevod

Gerundiv kao pridjev ima dvostruku upotrebu: atributnu i predikatnu.

Odabiranjem najjednostavnijih primjera poput *liber bonus* ili imenica + pridjev prvi se put učeniku daje prijevod: *liber legendus* = knjiga koju treba čitati ili *discipulus lau-*

P R U G I S A T — prikaz ploče

GERUNDIUM

glagolska		imenica
AKT.		II dekl. sr. r.
prez. osn.	— nd —	sg. N. (infinitiv) <i>legere</i>
	— end —	G. — <i>i</i> <i>legendi</i>
OBJ.		D. — <i>o</i> <i>legendo</i>
adv.		Acc. — <i>um</i> <i>legendum</i>
		Abl. — <i>o</i> <i>legendo</i>

U P O T R E B A I P R I J E V O D

GENITIV: *ars scribendi* = vještina pisanja
modus vivendi = način življenja

DATIV: *Aqua bibendo bona est* = Voda je dobra
za piće

AKUZATIV: uvijek sa predlozima (*ad, inter*)
ad bellandum = za ratovanje
inter ludendum = za (vrijeme) igranja

ABLATIV: *docendo* = poučavanjem, poučavajući

ZAMJENA GERUNDA GERUNDIVOM

gerund + objekt

N, *petere pacem* = tražiti mir (traženje mira)

G. *petendi* + acc.

D. *petendo* + acc.

Acc. *ad petendum* + acc.

Abi. *petendo* + acc.

Cicero dicit de contemnendo mortem

gerund   object

de morte contemnenda abl. sg. ž. r. gerundiv (attribut)

se slaže s imenicom u: radu, broju i padežu

oblici gerentiva

N.	infinitiv	<table border="1" style="border-collapse: collapse; width: 100%; height: 20px;"> <tr> <td style="width: 25%; height: 20px;">□</td> <td style="width: 25%; height: 20px;">□</td> <td style="width: 25%; height: 20px;">□</td> <td style="width: 25%; height: 20px;">□</td> <td style="width: 25%; height: 20px;">□</td> <td style="width: 25%; height: 20px;">□</td> </tr> </table>	□	□	□	□	□	□	samo gerundiv
□	□	□	□	□	□				
G.	— <i>i</i>	<table border="1" style="border-collapse: collapse; width: 100%; height: 20px;"> <tr> <td style="width: 25%; height: 20px;">□</td> <td style="width: 25%; height: 20px;">□</td> <td style="width: 25%; height: 20px;">□</td> <td style="width: 25%; height: 20px;">□</td> <td style="width: 25%; height: 20px;">□</td> <td style="width: 25%; height: 20px;">□</td> </tr> </table>	□	□	□	□	□	□	zamena za gerund
□	□	□	□	□	□				
D.	— <i>o</i>	<table border="1" style="border-collapse: collapse; width: 100%; height: 20px;"> <tr> <td style="width: 25%; height: 20px;">□</td> <td style="width: 25%; height: 20px;">□</td> <td style="width: 25%; height: 20px;">□</td> <td style="width: 25%; height: 20px;">□</td> <td style="width: 25%; height: 20px;">□</td> <td style="width: 25%; height: 20px;">□</td> </tr> </table>	□	□	□	□	□	□	
□	□	□	□	□	□				
Acc.	— <i>um</i>	<table border="1" style="border-collapse: collapse; width: 100%; height: 20px;"> <tr> <td style="width: 25%; height: 20px;">□</td> <td style="width: 25%; height: 20px;">□</td> <td style="width: 25%; height: 20px;">□</td> <td style="width: 25%; height: 20px;">□</td> <td style="width: 25%; height: 20px;">□</td> <td style="width: 25%; height: 20px;">□</td> </tr> </table>	□	□	□	□	□	□	
□	□	□	□	□	□				
Abl.	— <i>o</i>	<table border="1" style="border-collapse: collapse; width: 100%; height: 20px;"> <tr> <td style="width: 25%; height: 20px;">□</td> <td style="width: 25%; height: 20px; background-color: black;">■</td> <td style="width: 25%; height: 20px;">□</td> <td style="width: 25%; height: 20px;">□</td> <td style="width: 25%; height: 20px;">□</td> <td style="width: 25%; height: 20px;">□</td> </tr> </table>	□	■	□	□	□	□	
□	■	□	□	□	□				

dandus = učenik koga treba hvaliti, ali *sequendus* onaj koji treba uslijediti, *moriendus* = onaj koji mora umrijeti. Pasivni oblik deponentnog glagola ima aktivno značenje. Mora se naglasiti da je ova upotreba gerundiva vrlo rijetka. Kod Horacija sam našla zgodan primjer atributne upotrebe gerundiva: „*docendus adhuc . . . amicus*” (Ep. I, 17,3) = prijan koga još treba podučiti ili koji treba poduku.

Druga je upotreba gerundiva mnogo češća: pridjev + glagol *esse* i još jednostavnija: *discipulus laudandus est* (erat) = učenika treba (trebalo je) hvaliti. Modalni glagol dolazi u ono vrijeme u kojem se nalazi glagol *esse*. Učenika smo neprimjetno doveli u situaciju da sam zaključi kako će novi naslov biti „opisna” konjugacija.

Coniugatio periphrastica passiva

Za tumačenje ovog gradiva koristimo drugi dio ploče ili posebni sat (onaj četvrti).

Izlaganje počinje ponavljanje predikatne upotrebe gerundiva s najjednostavnijim primjerima: *laudandus sum. . . , liber legendus est* da bi se odmah prešlo na davanje novog „modela” pasivne rečenice u kojoj pokretač radnje više nije lice (osoba) u ablativu s prijedlogom *a, ab*. Namjesto ablativa, koji je u dotadašnjem modelu pasivne rečenice pokretao radnju, uvodi se lice kojemu je „palo” u dio da mora vršiti radnju. Uvodi se novi termin: *dativus auctoris* = dativ radnog lica. Od početnih slova novog termina: D i A može se načiniti simbol DA poput čovjeka u akciji. Polazi se od rečenice koja ima sve glavne dijelove: subjekt, predikat i pokretača radnje: *Liber mihi legendus est* = (Ja) moram čitati knjigu. Druga varijanta: bez subjekta : *Mihi legendum est* = Moram čitati, i treća varijanta *Legendum est* = Treba čitati. Da bi učenik kompletirao svoje znanje, podsjećamo ga na glagol *debeo*, 2 . . . rečenicom : *Magister discipulum laudare debet* = Učitelj treba da hvali učenika. I latinska i naša rečenica imaju aktivni oblik i aktivno značenje, dok je ovim novim načinom izražavanja latinska rečenica pasivna, a naša aktivna. Učenicima mađarskog jezičnog područja nešto je lakše usvajanje perifrastične konjugacije pasivne zato što oni uz modalni glagol „*kell* = treba” imaju i glagolske oblike na *-ando, -endo*, koji odgovaraju latinskoj pasivnoj perifrastičnoj konjugaciji. Na kraju možemo upozoriti učenike da modalnost perifrastične konjugacije pasivne uz značenje nužnosti, potrebe ima i nijansu „obaveze”, „naloga”, što se može protumačiti prijevodom negiranih rečenica; „ne smije se!” a ne: „ne treba”. Kod obrade rečenica polazi se od prijevoda na latinski jezik, a kasnije tek s latinskog jezika na naš.

Ako se ovim načinom prilazi gramatici i obradi rečenica, mogu se zadovoljiti osnovni zadaci i principi nastave (materijalni, funkcionalni i odgojni) te postupnost od jednostavnijeg k složenijem.

Drugi sat: GERUND — tvorba

Prolazeći od dobro razrađenog gerundiva i pasivne perifrastične konjugacije, služimo se istim načinom izlaganja gradiva.

- (1) Gerund je glagolska imenica srednjeg roda II dekl. i ima samo kose padeže singlura. Kod unošenja u tabelu ipak ostavljamo prostor za N. sg. da bismo na kraju imali dovoljno prostora za infinitiv prezenta aktiva.
- (2) Unošenjem infinitiva prezenta aktivnog kao zemjene za N.sg. lako se prelazi na aktivnu upotrebu gerunda. Učenici vide da se od iste osnove i istim formantom tvori još jedan novi oblik. Međutim, oni su samo oblikom isti. U pomoć nam može priteći izreka : *Si duo faciunt idem, non est idem!*

GERUND — UPOTREBA I PRIJEVOD

Polazi se od glagolske imenice u hrvatskom ili srpskom jeziku „čitanje“, „pisanje“ jer je i ona nastala od pasivnog glagolskog pridjeva „čitan“, „pisan“ dodavanjem sufiksa -je, a značenje joj aktivno. Obraduje se padež po padež:

- (1) Genitiv — *ars scribendi* = vještina pisanja
modus vivendi = način življenja
cupidus audiendi = željan slušanja
kao eksplikativni i objektni genitivi
- (2) Dativ — Rijetko upotrebljavani finalni dativ:
aqua bibendo bona est = voda je dobra za piće
- (3) Akuzativ — uvijek s prijedlozima: *ad* ili *inter*
ad bellandum = za ratovanje (finalna upotreba)
inter ludendum = za (vrijeme) igranja
- (4) Ablativ — najčešća upotreba s različitim priloškim oznakama, pa se tako prijevodi našim glagolskim prilogom sadašnjim na -ći
docendo = poučavanjem ili poučavajući

Od padeža do padeža učenik zaključuje da je prijevod gerunda vrlo jednostavan i da nema mnogo muke s tim novim oblikom. Udžbenik kod obrade gerunda vodi računa da nema niti jedan primjer glagolske imenice s označenim objektom radnje.

Treći sat: Zamjena gerunda gerundivom

Sat se počinje tako da se ne piše nikakav naslov, nego se dobro usvojeno znanje o gerundu proširuje dodavanjem objekta; grafičkim prikazom : gerund + objekt, ali

se polazi od nominativa, tako da učenik vidi kako je prirodno da postoji rekcija padeža. Ide se od padeža do padeža. Uz n.sg. *petere pacem* daje se prijevod: tražiti mir, ali glagolska imenica već traži drugu rekciju padeža pa imamo: „traženje mira” Na ploči se ispisuju svi padeži bez obzira na promjene koje će nastati:

G.	<i>petendi</i> + acc.	=	traženja ”
D.	<i>petendo</i> + acc.	=	traženju ”
Acc.	<i>ad petendum</i> + acc.	=	za traženje ”
Abl.	<i>de potendo</i> + acc.	=	o traženju ”.

Dok učeniku logički zvuči: „tražiti mir”, on sasvim sigurno zna da se u hrvatskom ili srpskom jeziku govori: „traženje mira”. To je dovoljno za polaznu točku u davanju novog pravila: „Ako gerund ima uza se kao objekt ime u akuzativu, obično se zamjenjuje gerundivom. Objekt dolazi u padež gerunda, a gerund se pretvara u gerundiv, pa se kao atribut slaže sa svojim imenom u rodu, broju i padežu. Takav gerundiv nema značenja pravog gerundiva (participa nužnosti), nego se po značenju potpuno izjednačio s gerundom”. „Gortan — Gorski — Pauš, Latinska gramatika § 507). Pošto se učenici dobro zabilježili pravilo, prelazi se na detaljnu razradu. Podesan je primjer upotrebe ablativa *Cicero dicit de contemnendo gloriam*

de gloria   *contemnenda*   (slaganje pridjeva u rodu),
↙
broju i
padežu

Preporučuje se da učenici sami izvode ove „pretvorbe”, i to polazeći od rečenica na materinjem jeziku, i da svaki „pretvoreni” oblik rekonstruiraju u izvorni.

U situaciji kad je nastava latinskog jezika svedena na tako mali broj sati, u općeobrazovnim školama ne može se postići željeni cilj izučavanjem kontinuiranih tekstova, bilo onih izvornih ili sastavljenih. Svaki je tekst podređen sadržaju, a on ne „bira” gramatiku. Koji bi odlomak izvornog latinskog teksta mogao na jednoj stranici dati dovoljno primjera za gerund, gerundiv i pasivnu perifrastičnu konjugaciju? Svi dobro znamo da se ovo gradivo mora predavati povezano jedno s drugim zbog sličnost oblika i različitosti u upotrebi. Da ono ne bi ostavilo trajno konfuznu sliku podataka, mora se i uvježbavati na dobro odabranim primjerima samostalnih rečenica. Osim toga, udžbenici se uvijek pišu za prosječnog učenika, a ne za osobito nadarenu djecu. Latinski se jezik uči postupno da bi se mogao izgraditi sistem u „malome” preko gramatičkih pravila i učenici se jednog dana dovode do stupnja „produktivnog mišljenja” — kako se to

kaže u didaktici. Latinski se ne može izučavati poput živih jezika. Ostaje i dalje načelo pristupa latinskom jeziku: dobro ga razumjeti ili : Latine legere, non loqui!

SUMMARY

Maria Budrović-Vujević: USAGE OF THE GERUND AND GERUNDIVE IN THE PRIMARY & SECONDARY SCHOOLS

This article deals with the methodical approach to the Latin verbal nouns (gerund and gerundive). According to the Program of primary and secondary schools this grammar can be realized in three lessons. The First lesson dealing with the form and the usage of the gerund and the Pasive Periphrastic conjugation, the Second with the form of Gerund and the Third one with the Gerund with an object. Each lesson is presented as a description and with the help of charts and tables on the blackboard.